Werkgroep Hagal

De zwaarddans

Tradities blijven bestaan. Dit is een hardnekkig gegeven. Om het volkseigene te vernietigen, moet ook het volk op zich ten onder gaan. Het is steeds zo gegaan, in gelijk welke tijd en onder gelijk welke bezetter. Zo zijn Heidense volksgebruiken nooit verdwenen, maar onder een dikke laag christenheid verborgen komen te liggen. Wat men vandaag folklore noemt is vaak – om niet te zeggen altijd – een christelijk verzinsel waarvan het Heidendom bijna letterlijk van af druipt. Traditionele (volks)dansen zijn eveneens Heidens van oorsprong. Uit een vergelijkende studie van de Germaanse talen kan men afleiden hoe belangrijk de dans wel was. In het oud-Engels kent men het woord *lacan*[1] voor springen of spelen (dansen) en het woord *lac*[2] voor offer. In het Zweeds kent men het woord *dans-lekar* voor dansspel. Hieruit kan men besluiten dat offeren en dansen vroeger samen gingen, mogelijks door het uitvoeren van rituelen.

De zwaarddans

De oudste afbeelding van een mannendans – weliswaar met vermoedelijk *luren*[3] – is een rotstekening (7 tot 10 000 jaar oud) van een dans op een cultusschip of -slede te Lycke in Götaland, Zweden. De oudste vermelding van de zwaarddans in onze streken komt van Tacitus in zijn *Germania*[4]. De oudste vermelding van een opgevoerde zwaarddans (1389) komt voor in een stadsrekeningen van Brugge[5].

De zwaarddans van toen is vanzelfsprekend niet meer dezelfde die men op heden danst. Bij de vermelding van Tacitus staat geen beschrijving. De zwaarddansen van vandaag zijn eerder restanten en samenstellingen van overgeleverde Middeleeuwse zwaarddansen afkomstig uit Vlaanderen, de Nederlanden, Duitsland en Engeland (niet Groot-Brittannië). Wat men wel met zekerheid kan verklaren is dat de zwaarddans uit de voorchristelijke tijd stamt. De verboden door de kerkelijke overheid in verband met dansen op straat bevestigen dat de dans met zekerheid een betekenis had en van oorsprong Heidens moet zijn geweest. Zo kent men een verbod door het Gentse stadsbestuur uit 1337[6]. Een andere verbodsbepaling tegen de zwaarddans is afkomstig uit Dordrecht (1 februari 1452):

“Voert om dat volc the meer in devotiên te houden, so gebieden die guede luden dat nyemant den tijt van Gracie voern, bynnen der stede dansspull en hantier opter straten tzy man off wijff, jongh knechten off meyssens, bij nacht off dage, gaende of floepende, met zwaerden off met

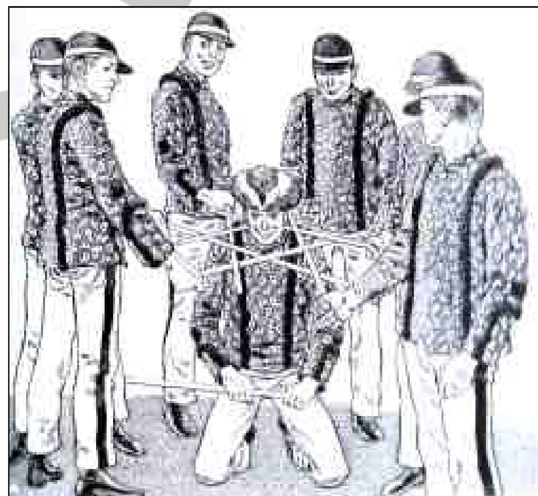
stocken, noch anders in geenrewijs op correctie van Scepenen."

Dat het verbod niet werkte is duidelijk te zien door het feit dat er nog verboden volgden[7].

De dans op zich had een diepere betekenis en het moet een hele eer geweest zijn hem ten uitvoer te mogen brengen. Wie waren de 'uitverkorenen'? Het waren steeds mannen, al dan niet jong of van rijpere leeftijd. De zonen volgden hun vaders op. Aangezien de zwaarddansers steeds mannen waren, met het zwaard als fallus- en bevruchtingssymbool, rijst het vermoeden dat de herkomst van deze 'uitverkorenen' bij de mysterieuze Germaanse mannenbonden moet liggen.

De zwaarddansers zijn over het algemeen leden van een gilde, die de twijfel inzake de mannenbonden volkomen wegneemt. Het waren dus niet zomaar dansers, het waren gezellen, kameraden, scheepslieden (leden van een Gilde), broeders en vooral hoeders van het religieuze, voorchristelijke erfgoed. De eer om deze dans te mogen uitvoeren, zelfs na het verdwijnen van de achterliggende betekenis, is door de eeuwen heen bewaard gebleven. Op die manier overleefde de zwaarddans.

Één eigenschap van de zwaarddans zit reeds in de naam verscholen, het dansen met zwaarden. Een andere eigenschap is dat het een *reidans* is, wat zoveel betekent dat deze op een, nooit onderbroken, lijn wordt gedanst[8]. Met hoeveel dansers de zwaarddans ook wordt uitgevoerd (van 5, 6, 8, 11, 24 tot meer dan 36 deelnemers), de volgorde van de dansers blijft steeds dezelfde zoals schakels in een ketting. Op de maat van de trommel worden allerlei figuren gevormd om uiteindelijk in hun midden, soms meerdere malen, de zwaarden ineen te 'vlechten' zodanig dat er een veelpuntige ster (of roos) wordt gevormd. Naargelang het aantal dansers konden meerdere sterren tegelijkertijd in dezelfde dans voorkomen. Soms wordt deze ster rondom de hals van een narachtige deelnemer – die tijdens de dans steeds de andere dansers bespotte – gehouden. Deze nar verzinnebeeldt de chaos, de Winter of een boze geest, die vervolgens door de dansers zinnebeeldig wordt onthoofd[9] (wat ook kan wijzen op een offer). De overige gezellen zegevieren op de wanorde. Een nieuwe tijd breekt aan. In sommige gevallen verhaalt men dat de nar terug tot leven komt, wat wijst op een hergeboorte, een nieuwe tijd. Het is dan ook niet toevallig dat men op een gravure van Brueghel uit 1601, de *Sint Joriskermis*, zwaarddansers aan het werk ziet, terwijl elders op de gravure Sint Joris wordt nagespeeld die de draak doodt. Dit is tevens het bestrijden van de chaos en dus het inluidden van een nieuw tijdperk.

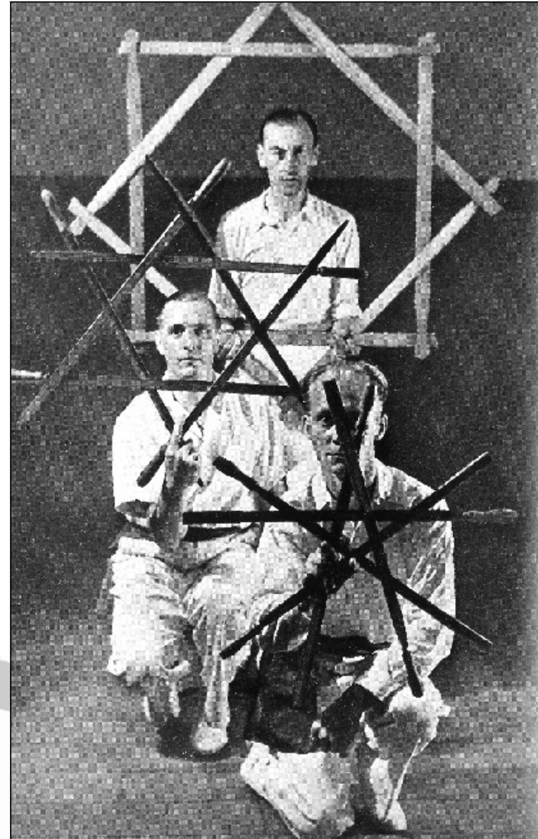
Hoewel er met zwaarden wordt gedanst, geeft niets aan dat deze iets met de strijd te maken hebben. Ook het feit dat geestelijken soms deelnamen tonen het (in)gewijde karakter aan van de zwaarddans[10].

Uit de gewijde zwaarddans zijn tal van andere dansen ontstaan. Dansen met bogen, met linten, met ringen (hoepels), zelfs met lange aarden tabakspijpen, enz. Soms kwamen zelfs combinaties van genoemde elementen voor. Gezien ze voor ons van minder belang zijn behandelen we slechts kort twee van deze vele afgeleide dansen, nl. de *trawantel* en de *stokkendans*.

De trawantel of stokkendans

De trawantel (*trawantelen* of *traweitelen*) wordt gedanst met stokken en een hoepel op het ritme van een trommel. Deze zou een jongere toevoeging zijn aan de dans. Voorheen zouden de klompen de maat aangeven, wat wel een meerwaarde (een sacraler gegeven?) aan de dans en haar toeschouwers moet hebben gegeven. Andere bronnen beweren dat men al van in de vroegste tijden deze dans uitvoerde onder begeleiding van muziek daar de Germanen ook de trommen kenden. Het ritme van de dans kon ook worden geaccentueerd door het gebruik van belletjes rondom de knieën of enkels. Wat men ook gebruikte (klompen, trommels of bellen), er werd tijdens deze dans ritmisch lawaai gemaakt, wat duidt op een poging om de natuur – het leven – terug aan te wakkeren. Vergelijk dit met de *zevensprong*-kinderdans waar men op een bepaald moment hard op de grond slaat. En kent men ook niet het gezegde 'leven maken' voor lawaai?

Tijdens de dans wordt er op behendige wijze door de hoepel gekropen zonder dat de formatie verbroken wordt. Gezien deze een mannendans is en zij voorzien zijn van stokken (zwaarden) kan men wel spreken dat deze een oude vruchtbaarheidsdans (het kruipen door de hoepel) is en wellicht werd (wordt) gedanst op tijdstippen in het jaarwiel wanneer de bevruchting van het akker, alsook het aanwakkeren van het leven, centraal stond, meer bepaald tussen Midwinter en de Lente-evening.

Trawantel kan men delen in *tra* en *wantel*, respectievelijk vrij verklaard als *draaien* en *wentelen*. Ook vind men her en der *trawantelbergen* (ook *traweitelberg* of *dansberg*). Op deze bergen werd de trawantel dus uitgevoerd op speciale gelegenheden. Deze dansbergen staan in nauw verband met de (of zijn gewoonweg) Trojaburgen. Wederom een bewijs dat

deze dans een dieperliggende, cultische betekenis had.

Waarom schakelde men over van het dansen met zwaarden naar dat met stokken? Velen schrijven het toe aan het wapenverbod door de Franse overweldiger die op het eind van de 18de eeuw onze streken veroverde, doch men maakt al veel vroeger melding van het dansen met stokken (zie hierboven). Toen verboden de kerkelijke verbodsbepalingen het dansen met zwaarden. Het is een kleine stap om van zwaarden naar stokken over te schakelen om terug wettelijk in orde te zijn. Dat dit omwille van veiligheidsredenen zou zijn lijkt ons niet te kloppen.

In welke vorm dan ook, de zwaarddans behoort reeds duizenden jaren tot de tradities van ons volk. Maar net zoals de geest van het volk zich nog steeds in ons waart, het Heidendom, zo ook blijft de zwaarddans een deel van ons cultische en culturele erfgoed. Hetgeen wij zullen blijven koesteren.

W. Pyck

<u>Bronvermelding:</u>

- DE WITT HUBERTS, F., *Zwaarddansen*, Scheveningen, 1931.
- FARWERCK, F.E., *Noordeuropese mysteriën en hun sporen tot heden*, Deventer, 1970.
- MARIEVOET, T. en TAS, F. e.a., *Zeg kwezelke wilde gij dansen, volksdans in Vlaanderen*, Amsterdam, 1978.
- VAN DER VEN – TEN BENSEL, E., *De volksdans herleeft!*, Middelburg, 1933.
- VAN DER VEN – TEN BENSEL, E. en VAN DER VEN, D.J., *De volksdans in Nederland*, Naarden, 1942.

---

1) Vergelijk het Gotische werkwoord *laikan*.
2) *Lac* is in het hedendaagse Engels behouden gebleven in *wedlock*, gift.
3) Een blaasinstrument.
4) “Nudi iuvenis quibus id ludicrum est inter gladios se atque investas frameas saltu iacunt“ of in het Nederlands: “Naakte jongelingen, voor wie dit een spel was, sprongen tussen zwaarden en dreigende speerpunten op en neer.”
5) “Item gegheven bi beveilne van borghemesters den sciplieden spelende vastenavende achter de stede met zwerden.”
6) “Voert dat niemen omme en ga dobbelen, no met verkierden aensichten omme en ga, no dansen no reyen, diet dade dat ware up de boete van X.” Met *reyen* zou men wellicht de zwaarddans bedoelt hebben aangezien men ook het *dansen* verbiedt.
7) Vooral tegen het dansen met zwaarden of stokken op onder anderen *vastelavond*.
8) Voor alle duidelijkheid: er bestaan natuurlijk ook andere zwaarddansen die geen reidansen zijn. Deze zijn van andere oorsprong dan deze behandeld in bovenstaande tekst.
9) Dit kan wijzen op een offer als deel van een inwijdingsritueel. Vergelijk het *tot ridder slaan* – een zinnebeeldige onthoofding – van verdienstelijke krijgers.
10) MAGNUS Olaus, Historiae de gentibus septentrionalibus, 1555.